

Л. Д. Троцький

Стосовно питання про походження легенди про «троцькізм»

Дата написання/першої публікації: 1930 р.

Переклад українською: Переклад колективу Trotsky Archive | Лев Троцький Лев Троцький
https://t.me/trotsky_arch_usl

Опубліковано українською секцією Marxists.org: У лютому 2024 р.

(Документальна довідка)

У листопаді 1927 року, коли Зінов'єв і Каменєв, після майже дворічного перебування в опозиції, відчували потребу повернутися під притулиську сталінської бюрократії, вони, в якості прохідного свідочтва, спробували знову пред'явити заяву про свою незгоду з "троцькізмом". На своє лихо, однак, Зінов'єв і Каменєв, за час свого перебування в опозиції, встигли повністю розкрити механіку дотеперішнього періоду (1923-1926), коли вони, разом зі Сталіним, створювали легенду "троцькізму" лабораторно-змовницьким шляхом.

Напередодні своєї висилки в Центральну Азію, я звернувся до низки товаришів із нижченаведеним листом (наводжу його, як і відповіді, з другорядними скороченнями).

Москва, 21 листопада 1927 р.

Дорогі товариші,

Зінов'єв, Каменєв та їхні найближчі друзі знову - після великої перерви - починають висувати легенду щодо "троцькізму".

Із цього приводу я волів би встановити такі факти:

1. Коли вибухнула так звана "літературна дискусія" (1924 р.), дехто з найближчих до нашої групи товаришів висловлювався в тому сенсі, що опублікування мною "Уроків Жовтня" було тактичною помилкою, оскільки дало змогу тодішній більшості розв'язати "літературну дискусію". Я, зі свого боку, стверджував, що "літературна дискусія" все одно розгорнулася б, незалежно від того чи іншого приводу. Суть "літературної дискусії" полягала в тому, щоб висмикнути з усієї минулої історії партії якомога більше фактів і цитат проти мене і - з порушенням перспектив та історичної правди - піднести все це необізнаній партійній масі. До моїх "Уроків Жовтня" "літературна дискусія" жодного стосунку по суті не мала. Будь-яка з моїх книг або промов могла послужити формальним приводом для того, щоб обрушити на партію лавину цькування проти "троцькізму". Такими були мої заперечення тим товаришам, які схильні були вважати тактичною помилкою опублікування "Уроків Жовтня".

Після того, як наш блок із лєнінградською групою склався, я на одній із нарад поставив Зінов'єву, у присутності низки товаришів, приблизно таке запитання:

- Скажіть, будь ласка, якби я не опублікував "Уроків Жовтня", мала б місце так звана літературна дискусія проти "троцькізму" чи ні?

Зінов'єв без вагань відповів:

- Звісно. "Уроки Жовтня" були тільки приводом. Без цього привід дискусії був би інший, форми дискусії дещо інші, але й тільки.

2. У липневій декларації 1926 року, підписаній Зінов'євим і Каменєвим, йдеться:

"Зараз уже не може бути жодного сумніву в тому, що основне ядро опозиції 1923 року правильно попереджало про небезпеку зсуву з пролетарської лінії і про загрозове зростання апаратного режиму. Тим часом, десятки і сотні керівників опозиції 1923 року, зокрема й численні старі робітники-більшовики, загартовані в боротьбі, далекі від кар'єризму і догідливості, незважаючи на

всю проявлену ними витримку і дисципліну, залишаються донині відстороненими від партійної роботи".

3 На об'єднаному пленумі ЦК і ЦККК 14-23 липня 1926 р. Зінов'єв сказав:

"У мене було багато помилок. Найголовнішими своїми помилками я вважаю дві. Перша моя помилка 1917 р. усім вам відома... Другу помилку я вважаю небезпечною, тому що помилку 1917 р., зроблену за часів Леніна, Ленін виправив, а також і нами за його допомоги за кілька днів, а помилка моя 1923 року полягала в тому, що ...

Орджонікідзе: Що ж ви морочили голову всій партії?

Зінов'єв: Ми говоримо, що зараз уже не може бути жодного сумніву в тому, що основне ядро опозиції 1923 р., як це виявила еволюція керівної нині фракції, правильно попереджало про небезпеки зрушення з пролетарської лінії та про загрозливе зростання апаратного режиму... Так, у питанні про сповзання й у питанні про апаратно-бюрократичний зажим Троцький виявився правий проти вас" (стенограма, IV в., стор. 33).

Таким чином, Зінов'єв визнає тут свою помилку 1923 р. (у боротьбі проти "троцькізму") навіть більш небезпечною, ніж його помилка 1917 року (виступ проти Жовтневого перевороту)!

4. Наведене зізнання Зінов'єва викликало подив у багатьох ленинградських опозиціонерів другого ряду, які, не будучи посвяченими в змову, щиро повірили в легенду про "троцькізм". Зінов'єв не раз говорив мені: "У Пітері ми це вколотили глибше, ніж будь-де. Там тому найважче перевчати".

Дуже чітко пам'ятаю ті слова, з якими Лашевич накинувся на двох ленинградців, які прибули до Москви для з'ясування питання про троцькізм:

"Та чого ви валите з хворої голови на здорову? Адже ми ж із вами самі вигадали цей "троцькізм" під час боротьби проти Троцького. Як же ви цього не хочете зрозуміти і тільки допомагаєте Сталіну?" тощо.

Зінов'єв у свою чергу сказав:

- Адже треба ж зрозуміти те, що було. А була боротьба за владу. Все мистецтво полягало в тому, щоб пов'язати старі розбіжності з новими питаннями. Для цього і було висунуто "троцькізм"...

На нас, учасників групи 1923 року, ця бесіда справила велике враження, незважаючи на те, що механіка боротьби проти "троцькізму" була нам зрозуміла і раніше.

Оскільки тепер Каменєв і Зінов'єв знову намагаються проявити те саме "мистецтво", тобто пов'язати старі розбіжності з вельми свіжим питанням про їхню капітуляцію, то я прошу вас пригадати, чи брали ви участь в одній із зазначених вище бесід і що саме ви пам'ятаєте.

З комуністичним привітом Л. Троцький".

Лист Є. Преображенського

Підтверджую все викладене в цьому документі. Тільки Лашевич сказав "адже ми ж самі вигадали" тощо, без слова "з вами", тому що, наскільки я пам'ятаю, два пітерські товариші, про яких йде мова, абсолютно щиро переймалися щодо "троцькізму" і навряд чи були в курсі зародження всього плану боротьби з "неотроцькізмом". Зібрання відбувалося в Каменєва близько до дати 16 жовтня 1926 р., до чи після, не пам'ятаю.

Є. О. Преображенський.

29-го грудня 1927 р.

Лист Г. П'ятакова

Дорогий Лев Давидовичу!

Ви просили мене викласти письмово те, що я пам'ятаю про промови Лашевича і Зінов'єва на квартирі Каменєва, коли відбувалася розмова про "троцькізм" із товаришами, які приїхали з Ленінграда. Усієї розмови я не пам'ятаю. Але оскільки до питання про так званий "троцькізм" я завжди ставився вельми болісно, і ставлення опозиції 1925-26 р. до цього питання завжди становило для мене величезний політичний інтерес, то я дуже твердо пам'ятаю те, що нам сказали Зінов'єв і Лашевич. Я не пам'ятаю тексту промов. Сенс же пам'ятаю добре: "троцькізм" вигадали для того, щоб підмінити справжні розбіжності уявними, тобто розбіжностями, узятими з минулого, які не мають жодного значення тепер, але штучно гальванізованими з вищевказаною метою. Це говорилося ленінградцям, які приїхали і вагалися з питання про "троцькізм", і їм роз'яснювали, чому і як було створено легенду про "троцькізм".

П'ятаков.

2-го січня 1928 р. Москва.¹

¹ В оригіналі показано помилково 1927 р. - Ред.

Лист К. Радека

При першій розмові не був присутній. Але чув про неї від Л. Д. після того, як вона відбулася.

Але був присутній під час розмови з Каменєвим про те, що Л. Б. (Каменєв) розповість на пленумі ЦК, як вони (тобто Каменєв і Зінов'єв) спільно зі Сталіним вирішили використати старі розбіжності Л. Д. (Троцького) з Леніним, щоб не допустити після смерті Леніна т. Троцького до керівництва партією. Крім того, багато разів чув з вуст і Зінов'єва, і Каменєва про те, як вони "винаходили" троцькізм, як актуальне гасло.

К. Радек.

25-го грудня 1927 р.

Радек нагадує тут дуже яскравий епізод, пропущений у моєму листі. Під час липневого пленуму 1927 року Зінов'єв і Каменєв потрапили під особливо жорстокий обстріл цитатами з їхніх власних писань проти "троцькізму". Сподіваючись удруге виступити з питання про опозицію, Каменєв збирався, як він висловився, узяти бика за роги і прямо заявити на пленумі, як і з яких причин було винайдено троцькістську небезпеку, з метою організованої боротьби проти Троцького. Список промовців було, однак, закрито, і Каменєв вдруге слова не отримав.

Л. Троцький.

Лист Х. Г. Раковського

Дорогий Лев Давидовичу!

У бесіді, на яку ти посилаєшся, я участі не брав (не був у Москві, бо поїхав після пленуму в Париж). Однак, восени, коли приїхав назад, я чув від тебе, а також від Преображенського в Парижі, як про розмову із Зінов'євим, так, зокрема, і про заяву Лашевича ("не потрібно валити з хворої голови на здорову"). І той, і інший (тобто і Зінов'єв, і Лашевич) стверджували самі, що аргумент із "троцькізмом" і "перманентною революцією" було притягнуто за волосся винятково з метою дискредитувати опозицію 1923 р.

З привітом.

Х. Раковський.

28-го грудня 1927 р.

Лист В. Б. Ельцина

Дорогий Лев Давидовичу!

В одній із бесід, що відбувалися на квартирі Каменєва, напередодні подачі заяви від 16 жовтня, я абсолютно точно запам'ятав це, стався епізод, що стосувався "літературної дискусії" щодо Уроків Жовтня.

На запитання Лева Давидовича, чи відбулася б дискусія проти "троцькізму", якби на світ не з'явилися "Уроки Жовтня", Зінов'єв відповів, що "звісно, відбулася б", тому що план почати цю дискусію був заздалегідь вирішений і шукали тільки привід. Ніхто з присутніх при цьому

прихильників групи 1925 р. ("зинов'євців") не заперечував. Усі прийняли це повідомлення Зінов'єва, як факт загальновідомий.

В. Ельцин.

2-го січня 1928 р.

Такі покази свідків, які я встиг перед висилкою отримати в Москві. Вони лише ілюструють те, що більш обізнаним товаришам зрозуміло було і без того. Вони досить яскраво висвітлюють малопривабливу ідеологічну чехарду в питанні про троцькізм. З 1917 до 1923 рр. про троцькізм не було й мови. На цей період, крім усього іншого, припадає Жовтневий переворот, громадянська війна, будівництво радянської держави і Червоної армії, вироблення партійної програми, утворення Комінтерну, формування його кадрів, складання його основних документів, зокрема програмних тез і маніфестів Комінтерну. У 1923 р., після відходу Леніна від роботи, спалахують в основному ядрі ЦК серйозні розбіжності, які протягом подальших чотирьох років розгортаються у дві непримиренні лінії. У 24-му році привид троцькізму - після ретельної закулісної підготовки - випускається на сцену. Натхненниками кампанії є Зінов'єв і Каменев. Вони стоять на чолі - за тодішнім - "старої більшовицької гвардії". По інший бік - "троцькізм". Але група "старої гвардії" розколюється у 25-му р. Зінов'єв і Каменев уже за кілька місяців виявляються змушені визнати, що основне ядро опозиції 23-го року, так звані "троцькісти", у корінних питаннях розбіжностей виявилися праві. Це визнання є найжорстокішою карою за зловживання в галузі партійної теорії. Ба більше: Зінов'єв і Каменев незабаром самі виявилися зарахованими до числа "троцькістів". Важко придумати іронію долі, більш нещадну!

15-ий з'їзд партії нічого не змінив у політичній лінії більшості, навпаки - закріпив її. Він засудив опозицію і поставив її поза партією. Цього виявилось для Зінов'єва і Каменева достатнім, щоб приховати небезпеку термідора, але натомість спробувати знову відродити привид троцькізму. Не буде нічого несподіваного, якщо т. Зінов'єв почне писати брошуру проти троцькістської небезпеки, а Каменев посилатиметься на свої промови і статті 23-24 року.

Безпринципність у собі самій несе свою кару. Вона розбивається об факти, підриває до себе довіру і, врешті-решт, стає сміхотворною.

Окремі люди, навіть і такі значні, як Зінов'єв і Каменев, приходять і йдуть. А політична лінія залишається.

Москва. 3 січня 1928 року.

* * *

Після того, як було написано ці рядки, минуло понад два роки. Головні свідки у справі про фальсифікаторів, які створили легенду про "троцькізм", П'ятаков і Радек, підписуючи своє красномовне свідчення, факсиміле якого ми друкуюмо тут, не передбачали, що їм самим знадобиться за кілька місяців стати на цей шлях. Воістину, несповідимі шляхи ідейного сповзання! Велика сила революційного відливу: борсаються в ньому люди, так що в піні не відрізнити голів від ніг.

За всієї своєї трагікомічної зовнішності доля капітулянтів має, однак, дуже серйозне значення: слабкість людей тільки яскравіше підкреслює силу ідей.

Не автор цих рядків, а його супротивники будують і оцінюють усі угруповання в партії за лінією їхнього ставлення до "троцькізму". На боротьбі з троцькізмом Сталін став "теоретиком", а Молотов вождем. Зінов'єв і Каменєв ішли зі Сталіним, порвали з ним, повернулися до нього, - вістрям щоразу слугував "троцькізм". Праве крило (Бухарін, Риков, Томський) порвало зі Сталіним, звинувачуючи його в троцькізмі. Сталін примудрявся повертати те саме звинувачення правим. П'ятаков, Радек та інші капітулянти другого призову виявилися змушеними напитися з того самого колодязя.

Що все це означає? Насамперед те, що у цих людей і груп немає нічого самостійного за душею. Вони всі від чогось відштовхуються, тимчасово до чогось притягуються, щоб знову відштовхнутися. Це "щось" вони називають троцькізмом. Під цим псевдонімом вони зводять свої рахунки з доктриною Маркса і Леніна.

Революція - сувора школа. Вона не шкодує хребтів, ні фізичних, ні моральних. Ціле покоління вийшло в тираж, виснажилося нервово, витратилося духовно. Збереглися лічені. Спустошені становлять величезний відсоток на вершинах сталінської бюрократії. Апаратні скріпи надають їм переконливого вигляду, як парадна форма генералу-рамолітику. Події виявлятимуть і підтверджуватимуть спустошеність сталінської "гвардії" за кожного нового випробування. На капітуляціях у питанні про троцькізм тисячі і десятки тисяч дресирувалися в мистецтві капітуляцій взагалі.

Чергування політичних поколінь є дуже великим і дуже складним питанням, що постає по-своєму, по-особливому, перед кожним класом, перед кожною партією, але постає перед усіма.

Ленін не раз знущався з так званих "старих більшовиків", і навіть казав, що революціонерів у 50 років варто було б відправляти до праотців. У цьому невеселому жарті була серйозна політична думка. Кожне революційне покоління стає на певному рубежі перешкодою до подальшого розвитку тієї ідеї, яку воно винесло на своїх плечах. Політика взагалі швидко зношує людей, а революція тим більше. Винятки рідкісні, але вони є: без них не було б ідейної наступності.

Теоретичне виховання молодого покоління є зараз завданням завдань. Тільки цей сенс і має боротьба з епігонами, які, незважаючи на свою видиму могутність, ідейно вже вийшли в тираж.

Л. Троцький.

7 лютого 1930 р. Константинополь.